
Lliçó inaugural 2017-2018

La universitat en l'era de la informació

Dr. Manuel Castells

Catedràtic de Sociologia de la UOC

Barcelona, 8 de setembre de 2017

Centre de Cultura Contemporània de Barcelona

#noucurs1718

w.uoc.edu/inaugural17

Universitat Oberta
de Catalunya

Lliçó inaugural 2017-2018

La universitat en l'era de la informació

Dr. Manuel Castells

Catedràtic de Sociologia de la UOC

La universitat en l'era de la informació

Dr. Manuel Castells

*Catedràtic de Sociologia
de la Universitat Oberta de Catalunya.*

*Acadèmic numerari
de la Reial Acadèmia Espanyola de Ciències
Econòmiques i Financeres.*

*Membre fundador del Consell Científic
del Consell Europeu de Recerca
(European Research Council, ERC).*

Introducció

La universitat, o la institució universitària si parlem d'un sistema i no només d'una determinada entitat, és la institució central de l'era de la informació, un període històric caracteritzat per la globalització econòmica i comunicativa, per l'emergència de la societat xarxa com a estructura social específica en un àmbit global i per una revolució tecnològica multidimensional que fa, més que mai, de la informació i el coneixement la font del poder i la riquesa de les nacions.

La universitat, per ser la principal organització generadora de coneixement a tot el món, és actor central del descobriment científic i de la innovació tecnològica i organitzativa. Però també és clau en la formació dels treballadors, fonament de la capacitat de desenvolupament de les societats, en la democratització del coneixement i en la igualtat d'oportunitats, en la mesura que les oportunitats depenen de l'educació. També és essencial en la generació de cultura lligada a les identitats socials i nacionals de cada país. I, en fi, la universitat és (o hauria de ser) camp d'experimentació de les noves

---

tècniques de pedagogia i col·laboració facilitades per l'entorn digital de comunicació.

Tanmateix, sovint la universitat també és una institució burocràtica i corporativa, no adaptada a la nova societat i al nou entorn tecnològic, encastellada en els seus privilegis professorals, que no dona resposta plenament a les demandes de la societat i que, de vegades, prioritza servir els professors abans que els estudiants. Des de la meua passió per la universitat al llarg del meu mig segle de professor universitari a França, als Estats Units, a Espanya i a Catalunya, observo amb tristesa el desfasament de la universitat en relació amb la societat del coneixement i temo que, sense una renovació interna, en la qual es compromet tota la comunitat universitària, la universitat podria anar essent desmantellada pel mercat i pels intents de comercialització de l'ensenyament superior, ja que perdria la legitimitat necessària perquè l'Estat la defensés en nom dels ciutadans. Aquest projecte de renovació universitària requereix un compromís del conjunt de la comunitat universitària en la defensa dels seus valors centenaris. I requereix prèviament un estudi de la transformació de la universitat des d'una perspectiva històrica a partir d'una anàlisi de les seves funcions. Només aleshores ens podrem referir amb precisió a l'especificitat d'aquestes funcions en el context de l'era de la informació.

Les funcions de la universitat: de la teologia a la tecnologia. La institució universitària es va anar formant en seqüència històrica passant per una sèrie de models que, si bé amb temporalitats diferents, es combinen en la pràctica, amb èmfasis diferents en contextos diversos. En cada un d'aquests models predomina una funció que després persisteix, però subordinada a d'altres que sorgeixen amb més força a partir de les demandes de la societat.

En l'origen de les universitats modernes del món occidental hi ha escoles teològiques (com ara les de Bolonya, Salamanca, Cambridge, Oxford, la Sorbona, Coïmbra, Pàdua, la Sapienza, Lovaina, Barcelona, Alcalá, Heidelberg, Munic, Praga, Cracòvia, St. Andrews, Uppsala, Santiago, València i també, més endavant, les primeres universitats llatinoamericanes, com la Universitat de San Marcos i la Universitat de Córdoba). Aquestes universitats, si bé van acollir la ciència i el pensament del seu temps, van privilegiar la producció de valors i la legitimació social de l'ordre religiós i polític existent. I això, en versió laica, es troba subjacent en moltes instàncies en la pràctica de les universitats a totes les èpoques.

La segona funció de la universitat consisteix, des de ben aviat, en la selecció d'elits i formació de nuclis dirigents. Són representatives d'aquesta funció grans universitats com les de Cambridge i Oxford, les universitats de l'Ivy League, començant per la Harvard als Estats Units, les Grandes Écoles a França, la UNAM a Mèxic i la de São Paulo al Brasil, tot i que a l'Amèrica Llatina hi ha hagut un desplaçament de la formació de les seves elits cap a les universitats nord-americanes, com la de Chicago, la Harvard i la de Stanford.

La tercera funció universitària és la formació de professionals i la constitució de professions, en particular en medicina, dret, enginyeria i, més endavant, administració d'empreses.

En quart lloc, cap a les acaballes del segle XIX es constitueix la universitat científica, és a dir, la definició de la universitat com a centre investigador i força productiva, segons el model alemany, al començament representat per Humboldt a Berlín, que va inspirar les universitats escandinaves i holandeses. Als Estats Units la Universitat Johns Hopkins va ser la primera que va adoptar aquest model, seguida més tard pel MIT, el Caltech i en certa manera per les universitats constituïdes per *land grants* dels estats, com Michigan, Wisconsin i la Universitat de Califòrnia a Berkeley, a cavall entre la producció científica i la legitimació del destí manifest al Pacífic.

Un cinquè model apareix amb la universitat de masses, generalista, que predomina a Europa després de la Segona Guerra Mundial, model que va tenir com a funció fonamental i objectiu el desenvolupament del nivell d'educació en el conjunt de la societat, obrint-se al conjunt de les capes socials i utilitzant la titulació com a instrument d'ascensió social. Les universitats francesa, italiana, espanyola i per descomptat llatinoamericanes segueixen en general aquest model, encara que sense abandonar, en les seves millors expressions, les funcions assenyalades anteriorment. En països com França o Anglaterra es produeix una divisió de classe entre les universitats científiques i seleccionadores d'élits i la universitat democratitzada, oberta als sectors populars i amb molt menys potencial investigador.

En fi, en sisè lloc sorgeix en època recent la

---

universitat emprenedora, que intenta articular en el seu projecte la ciència i la formació amb la tecnologia, la innovació i l'empresa. MIT, Stanford i Cambridge són els exemples més imitats en l'àmbit internacional. Però nombrosos instituts tecnològics i universitats politècniques en diversos països s'han convertit en fonts de dinamització tecnològica i empresarial de l'economia.

El sistema universitari en conjunt assumeix aquestes diferents funcions amb una certa especialització segons les institucions. La qualitat del sistema es basa a assegurar alhora la seva diversitat i l'existència de passarel·les entre les trajectòries originades en cada institució, per tal de reduir la duplicació i obtenir sinergia per a estudiants, professors i investigadors per la seva interacció en el conjunt del sistema universitari.

Vegem com es transformen aquestes diferents funcions de la universitat en el context actual de l'era de la informació.

U2

Transformació de la universitat en la nova economia global del coneixement. La producció de coneixement i la innovació tecnològica i organitzativa, que sempre han estat essencials, són encara més decisives en el nostre temps per al creixement econòmic, el benestar social i la sostenibilitat mediambiental. Aquest fet realça el paper de la universitat. L'actitud de països i governs envers la universitat marca el seu futur. Els països que s'aboquen al desenvolupament científic universitari i que busquen estimular l'emprenedoria a partir de la universitat s'endinsen en el camí del progrés. En canvi, contextos com l'europeu, en què

---

les polítiques d'austeritat per a sortir de la crisi retallen els pressupostos universitaris, condemnen les nostres societats a un inexorable declivi. Ara bé, la inversió en la universitat és un factor necessari però no suficient del desenvolupament en l'economia del coneixement. Es requereix una política intel·ligent que incideixi en la productivitat i creativitat de la institució. La política universitària és molt més eficaç quan és més flexible i diversificada, de manera que busca especialització i nínxols d'excel·lència i alhora assegura una formació bàsica i interdisciplinària comuna a tots els camps. El famós principi del cafè per a tothom és sinònim de la mediocritat per al conjunt. La competitivitat entre universitats, entesa sanament, és un factor essencial de la dinàmica del sistema.

La funció de formació en l'era de la informació s'ha d'adaptar als requeriments d'un canvi tecnològic i organitzatiu que s'accelera. Tal com he mostrat en la meua investigació empírica, la nova força de treball ha de ser autoprogramable, capaç de definir els seus objectius i els mitjans per a assolir-los, en lloc de ser executant rutinària. L'essencial en aquest sistema és aprendre a aprendre. La formació especialitzada en tècniques concretes desemboca en l'obsolescència de coneixements a curt termini. La informació és tota a internet. El coneixement, en canvi, es basa en la capacitat cognitiva de combinar aquesta informació d'una manera creativa i adequada a les tasques que s'han de desenvolupar en cada procés de treball. L'essencial en l'ensenyament no és transmetre informació sinó crear capacitat d'innovació i adaptació contínua al canvi organitzatiu i tecnològic, cosa que requereix una formació flexible al començament del període formatiu i un reciclatge continu al llarg de la vida professional.

Les universitats actuals funcionen en xarxes globals d'intercanvi. Cap universitat no és autosuficient, la qualitat de cadascuna depèn de la qualitat de la seva inserció en la xarxa global d'informació i coneixement. El que cal és l'accés a aquesta xarxa; i, per a això, el bitllet d'entrada depèn de capacitats específiques pròpies que tenen valor per a la xarxa. No cal saber-ho tot sinó el que és necessari per a entrar en xarxes de creació de valor en els processos globals d'intercanvi.

U3

La feminització de la universitat. En el nostre temps històric hem passat a una universitat els alumnes de la qual són majoritàriament dones, excepte en les enginyeries i a les escoles de negocis, en les quals encara hi ha discriminació de gènere. Amb tot, es manté una forta estratificació de gènere interna al sistema, en particular a les facultats científiques. És a dir, els cirurgians són homes, els metges de capçalera són dones. Els homes prevalen encara en els cossos de catedràtics, excepte en les humanitats. En aquest context, és indispensable tenir en compte la transformació de les relacions de gènere en la societat i practicar una política acordada en la selecció del professorat i dels estudiants. Cal trencar estigmes i tabús mitjançant una política activa que bandegi el sexisme implícit en el professorat de més alt nivell i obri al conjunt dels éssers humans una àmplia gamma d'oportunitats. Aquí hi ha la reserva de talent encara per potenciar.

U4

La universitat no només forma capacitats de les persones, sinó també personalitats. I en aquest sentit pot contribuir al desenvolupament de noves personalitats necessàries per a un procés de canvi cultural i social tan ràpid com el que vivim. És a dir, cal una pedagogia activa que ajudi al desenvolupament de personalitats flexibles i adaptables al llarg de la vida. Alhora, perquè la flexibilitat constant no comporti el risc de desintegració de la persona, cal una universitat que, en la tradició històrica de la institució, posi èmfasi en la producció i interiorització de valors bàsics de la conducta humana. Pocs valors, però forts i arrelats per a ancorar la força interior de les persones de manera que no es desintegrin pels canvis constants. El component ètic no ideològic és avui dia un element necessari de la formació universitària. Per exemple, les escoles de negocis necessiten entendre que la responsabilitat social de les empreses, tan essencial en particular en el món financer, comença per la formació de graduats responsables, en relació amb un grup de referència en què ser honrat és tan important com ser eficient. La manca d'honradesa ha estat en la base de la crisi financera recent. En un món en canvi tecnològic i cultural accelerat el retorn a la universitat productora de valors, encara que sigui actualitzant aquests valors, és el complement necessari de la producció de ciència i tecnologia.

U5

La interdisciplinarietat és un atribut essencial de les noves formacions universitàries. El canvi científic trenca barreres entre les disciplines tradicionals de manera que la pràctica dels futurs professionals requerirà la capacitat d'interacció constant amb altres configuracions

---

epistèmiques. Les disciplines van ser constituïdes històricament com a tractats de pau en les guerres acadèmiques pel control de camps d'investigació i formació. Però les fronteres definides així van essent superades pels nous descobriments. Les universitats més avançades s'estructuren entorn de comunitats de coneixement que després porten a diferents especialitzacions que s'obren a altres àrees de coneixement i passarelles de relació entre diferents camps. Són exemples d'interdisciplinarietat necessària en temes clau la bioinformàtica, la robòtica, la biomedicina, la comunicació, l'urbanisme o l'empresa. És més, la interdisciplinarietat és la mare de la innovació, precisament perquè les disciplines enteses rígidament tendeixen a limitar l'univers del que és possible dins del seu camp.

U6

L'adaptació de les diferents funcions analitzades al context de l'era de la informació requereix un tipus específic d'institució universitària. Concretament, **perquè les universitats es puguin adaptar constantment a les exigències socials, culturals i científiques del seu temps han de ser autònomes en la seva capacitat de decisió**, començant per l'autonomia pressupostària. El control de les autoritats competents s'ha de fer *a posteriori*, segons resultats obtinguts, no pas *a priori*, segons criteris administratius externs a la mateixa universitat. El sistema universitari més avançat, el dels Estats Units, no està tutelat per cap ministeri. L'autonomia universitària exigeix també l'autonomia de les unitats acadèmiques internes a la universitat, a més de la participació de la comunitat universitària en la gestió. Però alhora també requereix una forta capacitat de

---

decisió i iniciativa en el rectorat de la universitat, incloent-hi una certa centralització de les decisions estratègiques, per a evitar la paràlisi derivada dels debats sense fi i la parcel·lació de l'estratègia basada en interessos sectorials. La participació estudiantil és essencial, però sense demagògia i orientada a la defensa dels interessos dels estudiants en el marc universitari. Cal recordar que els estudiants són transeünts mentre que la universitat roman al llarg de les generacions. I la universitat no és el lloc des d'on s'ha de fer la revolució, encara que, per descomptat, ha d'estar sempre compromesa amb valors ètics i democràtics, defensats per tots els estaments universitaris. És essencial preservar l'espai únic de tolerància i diàleg que existeix en l'àmbit universitari. És un patrimoni essencial que cal tractar amb infinita delicadesa, perquè és l'únic espai que tenim a la societat per a mantenir la civilitat en els nostres debats.

U7

Les universitats públiques són essencials i, de fet, constitueixen la immensa majoria del sistema universitari en el context europeu. Però han de ser tan desburocratitzades i flexibles en la gestió com ho puguin ser les privades. La garantia d'ocupació del professorat, un cop assegurada la qualitat del docent, tant en les públiques com en les privades, és un imperatiu per a preservar la independència intel·lectual i científica respecte dels governs i el mercat. Però, alhora, les universitats s'han de dotar d'un sistema propi de control, avaluació i recompenses diferencials pel que fa a promoció, sense el qual el seu professorat es pot deixar anar cap a una complaença estèril. Els acadèmics tenim l'extraordinari privilegi de ser lliures en el nostre pensament i en l'autodefinició de la

---

nostra activitat. Però aquest privilegi l'hem de guanyar cada dia, mantenint l'exigència pròpia de qualitat acadèmica, treballant com ningú i fent dels estudiants la nostra prioritat. Cal tornar a l'origen dels professors medievals pagats pels seus alumnes d'acord amb el seu servei i renunciar a la pràctica de les sinecures establertes posteriorment per les burocràcies estatals. La relegitimació de la comunitat universitària per la mateixa comunitat universitària és la garantia de preservació de la nostra independència i de la nostra seguretat d'ocupació.

U8

Per això, **l'autonomia universitària és inseparable de l'avaluació sistemàtica d'universitats i professors, externa i interna, amb conseqüències pressupostàries i de carrera professional.** Tanmateix, els sistemes d'avaluació se solen convertir en molts casos en rutines burocràtiques que desconeixen la realitat de l'ensenyament i la investigació i es refugien en criteris formals o automàtics. Per exemple, nombre de publicacions sense entrar en la qualitat dels seus continguts, o cursos impartits sense considerar l'avaluació dels estudiants o nombre de graduats sense analitzar la seva trajectòria professional. L'avaluació externa confidencial per part de col·legues ha de ser una pràctica sistemàtica i assegurada per les mateixes universitats.

La universitat i les tecnologies de la informació i la comunicació. Les universitats es transformen profundament amb l'adopció i utilització creativa de les tecnologies digitals de la informació i la comunicació. I la universitat catalana és un bon exemple d'aquesta transformació dinàmica.

Hem de partir de la base que ja no hi ha universitats purament presencials. Totes les universitats que considerem presencials són en realitat híbrides. És a dir, inclouen la interacció majoritària entre professors i alumnes i entre els alumnes mitjançant comunicació digital. Els investigadors estan en xarxes de col·laboració digitals. Els estudiants passen més hores a internet que a les aules. I el contacte amb els professors es fa més per xarxes socials, correu electrònic o WhatsApp, que per reunions als seus despatxos. Però aquesta pràctica s'ha desenvolupat espontàniament sense adaptació organitzativa i pedagògica del sistema d'ensenyament. Perquè la transformació tecnològica sigui més fecunda cal un esforç de reconeixement del fet que ja som a la universitat híbrida i que, per tant, hem de formalitzar aquest reconeixement pel que fa a procediments, pedagogia i sistemes d'avaluació contínua. En particular alguns professors, sobretot els de certa edat, estan desfasats respecte als seus estudiants. És una qüestió que s'anirà resolent per llei de vida, però que, tenint en compte la llarga esperança de vida que tenim els vells en aquest moment, demana una col·laboració entre estudiants i professors per a posar-nos al dia.

Això ens porta al tema important de les **universitats virtuals**, en plena expansió arreu del món; és a dir, les universitats que ensenyen exclusivament per internet. Com sabem, Catalunya té una universitat pionera en aquest camp, perquè la Universitat

---

Oberta de Catalunya (UOC) es va fundar el 1995, és a dir, el primer any en què es va comercialitzar i difondre el *World Wide Web*. Les universitats virtuals, per a ser universitats, s'han de diferenciar clarament de la formació en línia practicada en escoles professionals o per a empreses. En particular, les millors, incloent-hi la UOC, presenten un component de recerca i mantenen la qualitat del seu professorat, evidenciada per la seva titulació de nivell doctoral i la seva productivitat segons criteris acadèmics habituals. S'ha creat en molts països una mala imatge de les universitats virtuals, perquè han estat el terreny prioritari d'expansió de les universitats amb ànim de lucre, sovint d'escassa qualitat. Però aquesta situació no és intrínseca a la virtualitat de l'ensenyament, sinó a la comercialització d'aquestes universitats. Hi ha nombrosos exemples, des de l'Open University del Regne Unit o l'Open Universiteit dels Països Baixos fins a la UOC o la UNED, que mostren com s'assegura la qualitat de l'ensenyament amb mètodes virtuals. La diferenciació essencial entre universitats virtuals i híbrides és que s'adrecen, en termes generals, a públics diferents. En efecte, una de les exigències més importants de la societat de la informació és el reciclatge constant de la força de treball i l'actualització de coneixements de les persones que ja han entrat a la vida professional i familiar. En aquestes condicions la possibilitat d'estudiar, o de tornar a estudiar, en qualsevol moment del cicle de vida, es fa possible gràcies a la formació virtual, amb sistemes d'ensenyament i avaluació que assegurin una qualitat comparable a les híbrides, i fins i tot en molts casos amb un seguiment personalitzat més intens que garanteix el desenvolupament professional. Naturalment que els joves de divuit a vint-i-quatre anys requereixen un context social i de relació personal en què la presència física és essencial. Però no és el cas de

---

professionals en la trentena o la quarantena, la formació superior dels quals és essencial per a ells i per a les empreses. Aquests estudiants són molt més disciplinats que els joves i en molts sentits estan més motivats, perquè, si tornen a estudiar o si comencen una trajectòria universitària, és per una decisió lligada als seus projectes de vida. En aquest sentit, les universitats virtuals són complementàries de les híbrides i compleixen una funció social essencial en la societat de la informació. Per a augmentar-ne la qualitat, han de desenvolupar una tecnologia multimodal i en constant evolució, i han de reinventar la pedagogia d'ensenyament, de manera que siguin constants fermentos d'innovació educativa.

El sistema universitari de l'era de la informació és un sistema multimodal en què diferents tecnologies i processos pedagògics s'articulen i complementen per a donar servei a una societat i a una economia en constant transformació.

Conclusió

La qualitat de la universitat depèn de la qualitat dels seus professors i dels seus estudiants; per tant, en darrer terme, de la qualitat del conjunt del sistema d'ensenyament i de la importància que s'hi atribueixi. És a dir, de la valoració que en faci la societat dels educadors, expressada en termes de prestigi social, respecte professional i condicions de treball en consonància amb aquest respecte. Els estudis duts a terme en dos contextos tan diferents com Cuba i Finlàndia, societats amb una alta qualitat educativa, en relació amb el seu nivell de desenvolupament, mostren que la valoració dels mestres i de les escoles primàries per part de la societat civil i els governs es tradueix en qualitat educativa en tots els nivells de la formació.

Per a assegurar aquesta qualitat, el reclutament del professorat universitari s'ha d'alliberar de procediments burocràtics i endogàmics heretats del passat i s'ha de guiar per una avaluació de mèrits al llarg d'una trajectòria professional contrastada nacionalment i internacionalment. En ple segle XXI hauríem de tenir el coratge de desterrar els fantasmes de les tristament famoses «oposicions», rebatejades com a concursos funcionaris, i substituir-los per contractes laborals indefinits amb seguretat d'ocupació amb criteris propis de cada universitat. Aquesta va ser una reivindicació dels professors universitaris en el moment de la transició democràtica, fa quaranta anys, i que els mateixos dirigents d'aquells moviments van traïr en arribar al poder ministerial. No hi haurà veritable autonomia universitària si les universitats no poden decidir lliurement qui són els seus professors. Paradoxalment, l'endogàmia no es

---

combat mitjançant interferències externes en el reclutament, sinó permetent a les universitats que contractin qui vulguin, exceptuant els seus propis doctorands, segons criteris propis de cada universitat.

La connexió amb les empreses és fonamental perquè les universitats puguin contribuir al creixement econòmic, a la innovació tecnològica i a l'ocupació. Però només es pot fer, com passa en els sistemes universitaris més avançats del món, a partir de l'autonomia d'universitats capaces d'establir la seva relació amb el món empresarial, tant en la investigació com en la formació, amb els seus propis criteris que no estiguin supeditats a la rendibilitat de les empreses a curt termini. En realitat, el més beneficiós per a les empreses és la inversió a llarg termini que prové de la universitat, garantia de qualitat de les seves prestacions.

En fi, el que defineix l'excel·lència d'una universitat en el nostre temps es pot sintetitzar en tres grans principis:

- El criteri suprem és la qualitat científica i pedagògica. Això que sembla evident se sol perdre de vista en les consideracions diverses sobre el que és la universitat. Per a referir-me a una experiència personal important que ho il·lustri, recordaré quan el 2005 la Comissió Europea va crear el Consell Europeu de Recerca (European Research Council, ERC) per a finançar la investigació bàsica a tot Europa. La decisió del Consell Científic fundacional, del qual vaig formar part, va ser de simplificar tots els criteris d'avaluació dels programes en un de sol, l'excel·lència científica dels projectes, evidenciats en una persona: l'investigador principal. I així es va fer. Avui dia, l'opinió general de la comunitat científica és que l'ERC ha representat un canvi qualitatiu

---

en la recerca europea. Sostinc que aquest èxit es deu precisament a la decisió de situar la qualitat científica com a criteri únic d'avaluació.

•En segon lloc, la universitat ha d'estar sempre al servei de la societat que la paga i la manté, sigui pública o privada. Però aquest criteri el situo com a segon criteri de judici i no com a primer, perquè sense qualitat científica i pedagògica no parlariem d'universitat sinó de burocràcia expenedora de títols administratius.

•I, en tercer lloc, és essencial mantenir la universitat com a espai d'autonomia deliberativa i de reflexió lliure de tota pressió; de fet, l'únic espai autènticament lliure, tot i les seves limitacions, de què disposem en la societat. Però aquest privilegi de llibertat només podrà ser sostingut pels universitaris si ens dotem de sistemes d'avaluació i control interns que garanteixin que utilitzem aquesta llibertat per al bé comú i no per als nostres interessos personals i corporatius.

La universitat en l'era de la informació és l'hereva i la continuadora de la institució centenària que ens va permetre conèixer el nostre món i comunicar-lo lliurement. Aquesta pràctica fundacional no ha canviat i sobre aquesta pràctica descansa la nostra esperança d'un futur millor més enllà de la incertesa del nostre turbulent present.

Barcelona
Ciutat de Mèxic
Madrid
Palma
Sevilla
València

Seu central
Av. del Tibidabo, 39-43
08035 Barcelona
(+34) 932 532 300

Totes les seus
a seus.uoc.edu

---

uoc.edu

 @UOCuniversitat
 @UOCrespon
 UOC
 UOC.universitat

Universitat Oberta
de Catalunya
